

establishments of evening education schools, which ensured obtaining formal education at different levels; also it was made the overview of informal adult education in the stitutions of cultural, educational, economic, and political party directions.

Key words: *history of adult education, system of adult education, evening education system, cultural and educational activities, system of party education.*

Bibliography

1. Berezivska L. Soviet reform to strengthen communication with school life (1956–1964) / Berezivska L. // Shlyakh osvity. – 2007. – № 4. – S. 42-47. (in Ukrainian).
2. Evening School: a guide for workers evening (shift) schools / Pod red. prof. A.V. Darinskogo. – M.: Prosveshcheniye, 1978. – 232 s. (in Russian).
3. Law of strengthening ties with the life of the school and the further development of public education in Ukrainian SSR. – K.: Rad. shk., 1959. – 26 s. (in Ukrainian).
4. «Knowledge»: tradition and modernity (1948–2004) / Redkol.: V.G. Kremen (golova) ta in. – Vyd. 2. – K.: Ukrayinskyy Tsentri dukhovnoyi kultury, 2004. – 288 s. (in Ukrainian).
5. The national economy of the USSR. 1922-1972. Statistical Year book. – M.: Statistika, 1972. – 430 s. (in Russian).
6. The organization of a three-year school masters. Resolution of the Council of Ministers. November 9, 1962 // Vechernyaya shkola. – 1973. – Noyabr. – S. 34-35. (in Russian).
7. The provisions of evening (shift) secondary school workers and rural youth and correspondence secondary school: the Council of Ministers of USSR from 16.07.1960. № 1337 // Zbirnyk nakaziv ta instrukcij Ministerstva osvity Ukrayinskoyi RSR. – K. : Rad. shkola, 1960. – № 17-18. – S. 3-15. (in Ukrainian).
8. Shynkarenko L.I. Trends of the development of education for adults in Ukraine (1991-2007 rr.): dys... kand. ped. nauk: 13.00.01 / Shynkarenko Liliya Ivanivna. – K., 2010. – 234 s. (in Ukrainian).

УДК 378.14; 374.7

Товканець Ганна Василівна – доктор педагогічних наук, доцент, професор кафедри педагогіки й методики дошкільної та початкової освіти Мукачівського державного університету
E-mail: tovkanec@rambler.ru

УНІВЕРСИТЕТИ ТРЕТЬОГО ВІКУ В ЄВРОПЕЙСЬКІЙ ОСВІТІ ДОРΟΣЛИХ

У статті проаналізовано функції і завдання освіти дорослих в європейських країнах, розглянуто форми організації освіти осіб старшого віку, зосереджено увагу на діяльності «Університетів третього віку» в Чехії в контексті освіти дорослих. Визначено мету та завдання громадських об'єднань, які займаються проблемами «Університетів третього віку».

Ключові слова: *освіта дорослих, університет третього віку, функції освіти дорослих, форми організації навчання, Чехія.*

В умовах демографічного старіння особливою категорією населення стають особи старшого віку, оскільки умови життя і діяльності в сучасному суспільстві вимагають іншої індивідуальної і суспільної свідомості, нової моделі поведінки, активної життєвої і громадянської позиції кожного як творця власної долі і долі країни. Виникає проблема соціальної адаптації, ефективного використання наявного потенціалу людей старшого віку, створення умов для їх освіти. На жаль, на освітні потреби людей старших вікових груп часто не звертають уваги через помилкове переконання, що у них немає інтересу або здібностей продовжувати освіту [1].

Проблема розвитку освіти дорослих є актуальною сьогодні в наукових дослідженнях. Цим питанням приділяли увагу вітчизняні та зарубіжні дослідники С. Болтівець, Л. Вовк, А. Галєєва, П. Горностаєв, А. Даринський, Т. Десятов, П. Джарвіс, Л. Лук'янова, О. Матвієнко, Н. Ничкало, Є. Огарьов, О. Огієнко, Н. Побірченко, Я. Пруха, Л. Сігаєва, С. Сисоєва, Г. Філіпчук, Я. Яромілек та ін.

В сучасних умовах людина старшого віку – ще досить енергійна особа, яка має значний фізичний та інтелектуальний потенціал, чому приділяється суттєва увага в освітній політиці розвинутих країн ЄС. Ці питання розглядаються як механізм досягнення стійкого економічного розвитку, гарантування громадянського прогресу та демократичного устрою суспільного життя; як вияв відповідальності суспільства за формування людського та соціального капіталу, який є ключовим елементом сучасного суспільства знань. Сьогодні у багатьох країнах світу відкриті спеціальні курси, навчальні центри, народні університети і факультети для людей. Навчальні програми для цієї категорії громадян складаються з урахуванням психологічних і соціологічних досліджень з урахуванням їхнього життєвого досвіду і різнобічних інтересів. Такий підхід в європейській політиці щодо освіти дорослих демонструє й Чехія – одна з провідних постсоціалістичних країн в Центральній Європі, досвід організації освіти дорослих якої, на нашу думку, може би корисним для України.

У статті маємо на меті розглянути особливості організації освіти дорослих в європейських країнах на прикладі Чехії.

Зазначимо, що освіта дорослих характеризується своєрідною змістовою специфікою, зумовленою особливостями контингенту слухачів. Освіту дорослих визначають як «пролонгований процес і результат розвитку людини (особистості, громадянина, індивідуальності, фахівця), що відбувається упродовж усього життя, завдяки якому дорослі розвивають свої здібності або підвищують професійну кваліфікацію» [2, с. 15].

Перші навчальні заклади, де розпочалося навчання для осіб старшого віку, в Чехії з'явилися ще у 1986 році. В цей час Карлов Університет в Празі, Університет в Чеських Будейовицях та Університет Палацького в Оломоуці почали організовувати перші курси для дорослих. Активізація діяльності зі створення навчальних курсів для осіб старшого віку у Чехії відбулася після 1992 р. зі створенням політичних умов для встановлення контактів з аналогічними організаціями за кордоном. Особливої популярності освіта дорослих набула на початку 2000-х років у зв'язку з появою інформаційних технологій. Повноцінне життя літніх осіб стало неможливим без включення їх у сучасне суспільство. Це означало, що той, хто хоче брати участь у суспільному житті, повинен навчитися користуватися засобами інформаційних технологій: комп'ютерами, мобільними телефонами, банківськими терміналами тощо. Тому завданням освіти для осіб старшого віку було не тільки поширення знань, формування умінь і навичок, а в цілому покращення якості їхнього життя.

Загалом, освіта дорослих виконує різні функції: профілактичну, прогностичну, реабілітаційну, підтримки фізичного і психічного стану, адаптивну, компенсаторну, соціальну та ін. Основними формами організації навчання осіб старшого віку в Чехії є: «Народний університет», «Клуб активного старіння», «Академія третього віку», «Університет вільного часу», «Університети третього віку». Стисло охарактеризуємо особливості їх організації та діяльності.

Народні університети характеризуються тим, що дорослі проходять навчальну програму разом з молодими слухачами, що створює позитивні умови взаємодії двох поколінь. Традиційними в Чехії є Клуби активного старіння та Академії третього віку. Обидві ці форми організовані під егідою різних організацій та установ, в основному в тих регіонах, де є вищі навчальні заклади. Характерними особливостями є їх доступність і спрямованість на здійснення адаптації до потреб та інтересів окремих громадян постпродуктивного віку. Клуби за інтересами для осіб старшого віку дають змогу встановлювати неформальні відносини, створюють умови для розвитку особистих інтересів і потреб літніх людей. Університет вільного часу є незвичайною формою дозвілля, оскільки призначається для різних груп населення, які прагнуть до особистісного розвитку, отримання нової інформації та бажують отримати нові знання і сформувати додаткові професійні уміння і навички [8, с. 27-28].

Найбільш поширеною формою організації навчання дорослих в Чехії є університети третього віку (далі – УТВ). Це офіційно визнані інституції, що надають змогу особам старшого віку пройти професійну підготовку за різними галузями наук в умовах вищого навчального закладу. Педагогічний словник описує цю освітню діяльність таким чином: «Університет третього віку» є специфічною формою освіти дорослих, призначений для освіти осіб старшого віку. Він реалізовується у формі

серії лекцій або комплексного навчання (кілька семестрів) у різних галузях гуманітарних, соціальних та природничих наук» [7, с.33]. Основними цілями УТВ є: ознайомлення осіб старшого віку з сучасними науковими досягненнями; поглиблення знань; надання допомоги у формуванні перспективи самовдосконалення і сприяння адаптації та орієнтації в постійно мінливому світі. Основна мета діяльності університетів третього віку полягає у підтримці якості життя осіб старшого віку, запобіганні можливої соціальної напруженості між поколіннями, створення умов для конструктивного соціального діалогу та обміну життєвим і професійним досвідом [8, с. 126]. Як правило, університети третього віку в Чехії здійснюють діяльність на базі провідних вищих навчальних закладів. Слухачі УТВ мають статус студентів університету, але їх статус регулюється додатковими законами і нормативними актами, оскільки навчання має виключно індивідуальний характер. Кількість лекцій і їх частота (раз на тиждень, раз на два тижні.) визначається конкретним університетом в залежності від контингенту слухачів, можливості забезпечення приміщенням тощо.

Поширеною є дистанційна форма навчання. Так, університет третього віку в Університеті Пардубіце спрямований на надання освітніх послуг за чотирима циклами [10]. Цикл А «Технічні науки» – включає лекції та семінари в галузі матеріалознавства та інженерної механіки, контролю якості та надійності в галузі транспорту, цікаві теми у сфері хімічного машинобудування. Тематичне спрямування: дефекти у виробництві сталевих мостових конструкцій; вибір сталі для мостобудування; пігменти – їх виробництво, використання, тестування тощо. Цикл В: «Технологічні та економічні науки» – включає в себе лекції та семінари в галузі технології та управління, управління транспортом, маркетингу та логістики. Тематичне спрямування: застосування математики у вирішенні проблем розвитку транспортної галузі; графіки та їх практичне використання в транспортній практиці; перевезення осіб з обмеженою мобільністю; взаємодія залізничного транспорту; функціональна сумісність Європейського залізничного транспорту; коучинг і управління; європейські та глобальні високошвидкісні інформаційні мережі. Цикл С: «Інформаційні технології в галузі зв'язку» – охоплює теми у сфері прикладної науки в галузі зв'язку, цифрової фотографії. Тематичне спрямування: управління маркетингом поштових послуг; ЕС: поштовий сектор; електронні інформаційні ресурси і сучасні послуги; інтернет-послуги; апаратне і програмне забезпечення персонального комп'ютера (ПК); можливість використання електронних карт. Цикл D: «Соціальні науки» – охоплює теми у сфері історії, історії музики та художньої реставрації, медицини і здорового способу життя. Тематичне спрямування: здоров'я людини і хвороби цивілізації; здорове харчування; захист і збереження культурної спадщини тощо.

Слухачі університету третього віку можуть вибирати цикли і тематичні групи в залежності від інтересів та потреб і здійснювати навчання впродовж шести семестрів. Водночас не є обов'язковим навчання впродовж шести семестрів, а кількість семестрів слухач може вибирати в залежності від часу, потреб. Навчання завершується державною атестацією.

На факультеті філософії Університету Пардубіце університет третього віку пропонує навчання за таким блоками:

1. Мова, мовлення і комунікація. Тематичне спрямування: людина та її мовлення; соціальна функція мови; значення слова та тексту; мова реклами.

2. Проблеми сучасного суспільства. Тематичне спрямування: якість життя та життєвого циклу; громадянин і суспільство.

3. Актуальні питання освіти. Тематичне спрямування: тенденції розвитку суспільства та їх вплив на освітні концепції; зміна ролі та функції школи і зміни в педагогічних концепціях; вплив психології на освіту; альтернативна освіта; характер і цілі політики в галузі освіти в країнах Європейського Союзу; концепція роботи з дітьми з особливими потребами; філософія освіти в концепції сучасної світової культури; міжкультурна компетенція.

4. Відносини між релігіями і культурами в сучасному суспільстві. Тематичне спрямування: відношення чеського населення до різних релігій; релігія і наука в філософії; іслам і християнство в арабському світі.

Зазначимо, що у 1977 р. з метою координації діяльності «Університетів третього віку» в європейських країнах була заснована Міжнародна асоціація «Університетів третього віку» (МАУТВ), центр якої базується в Тулузі, Франція. Основною метою діяльності МАУТВ [8, с. 35] є: створення і розширення всесвітньої мережі УТВ; встановлення і підтримка культурних та наукових контактів між організаціями та навчальними закладами, які надають освітні послуги особам старшого віку; підтримка зв'язків у сфері освіти дорослих на регіональному рівні; координація діяльності організацій у сфері освіти дорослих; надання членам Міжнародної асоціації «Університетів третього віку» інформаційних послуг; організація співпраці з організаціями, діяльність яких спрямована на удосконалення вищої освіти та освіти дорослих.

На вирішення проблем освіти дорослих зорієнтована Європейська федерація осіб старшого віку, які навчаються в університетах (ЄФОС) з центральним офісом в Брюсселі. Її головне завдання полягає у створенні основи для обміну досвідом щодо організації освіти дорослих. Серед основних завдань діяльності ЕФОС [9] – сприяння навчанню осіб старшого віку й надання їм можливості продовжити освіту в університетах та вищих навчальних закладах; підтримка політичних та освітніх інтересів осіб старшого віку в

громадських і державних організаціях; поліпшення якості життя, підвищення самооцінки та покращення соціального статусу осіб старшого віку в європейському суспільстві; створення мережі автономних регіональних організацій, які займаються проблемами освіти дорослих.

У 1993 р. була заснована «Асоціація «Університетів третього віку» Чехії, завданнями діяльності якої є [9]: надання державної фінансової та організаційної підтримки діяльності УТВ; сприяння діяльності чеських університетів у наданні освітніх послуг особам старшого віку як надзвичайно необхідної і суспільно корисної діяльності; сприяння УТВ встановлення міжнародних контактів з провідними європейськими організаціями – МАУТВ, ЕФОС.

Для розвитку освіти дорослих важливим є фінансове забезпечення. Насамперед зазначимо, що фінансове забезпечення діяльності «Університетів третього віку» в Чехії здійснюється за рахунок тих фізичних осіб, які мають бажання отримати освіту. Реєстраційний внесок становить від 100 до 500 чеських крон на семестр. У деяких випадках навчання фінансується за рахунок грантів, які надає Міністерство освіти, молоді і спорту ЧР.

Аналіз розвитку освіти дорослих та досвіду діяльності «Університетів третього віку» в Чехії засвідчує, що дана проблема є актуальною для сучасного чеського суспільства. Освіта дорослих окреслює нову перспективу, пропонуючи навчання, що орієнтоване на особистісний розвиток в постпродуктивний період життя, забезпечуючи збереження соціальної активності осіб старшого віку, надає їм можливості задовільнити освітні потреби. Соціально-педагогічна підтримка осіб старшого віку розглядається як їх активізація, спонукання до активних форм життєдіяльності, що змінює ставлення до життя не як завершення професійної діяльності, а як активної соціальної діяльності, наповнює життя змістом і сенсом. В Україні освіта дорослих є інноваційним напрямом практичної реалізації принципу навчання впродовж всього життя. Для українських вищих навчальних закладів чеський досвід діяльності «Університетів третього віку» дасть можливість урізноманітнити форми організації навчального процесу.

Перспективи подальших досліджень вбачаємо в теоретичному обґрунтуванні програм для забезпечення освіти дорослих за різними галузями наук; особливості педагогічної взаємодії в навчанні осіб старшого віку; в порівняльному аналізі стану освіти дорослих в Україні та країнах світу.

Література

1. Галеєва А.А. Учиться никогда не поздно / А.А. Галеєва [Електронний ресурс]. – URL: <http://infoculture.rsl.ru/NIKLib/home/news/KVM>
2. Лук'янова Л.Б. Соціокультурна функція освіти дорослих у сучасному суспільстві / Л.Б. Лук'янова // Вісник Черкаського університету. – 2010. – Вип. 183. –

3. Ничкало Н.Г. Андрагогіка в системі педагогічних наук / Н.Г. Ничкало // Освіта дорослих : теорія, досвід, перспективи : зб. наук. пр. – К., 2009. – Вип. 1. – С. 7-20.

4. Ничкало, Н.Г. Освіта дорослих – невід’ємна складова освіти впродовж життя / І.А. Зязюн, Н.Г. Ничкало, Л.Б. Лук’янова, В.О. Радкевич // Національна доповідь про стан і перспективи розвитку освіти в Україні / за заг. ред. В.Г. Кременя ; НАПН України. – К.: Пед. думка, 2011. – С. 105-116.

5. Соболева С.М. Освіта дорослих як важливий фактор розвитку суспільства / С.М. Соболева // Вісник Черкаського університету. – 2012. – С. 122-126.

6. Сіраєва Л. Міжнародне співробітництво у сфері освіти дорослих / Л. Сіраєва // Порівняльна професійна педагогіка. – 2012. – № 1. – С. 14-23.

7. Průcha J., Pedagogický slovník. 3. rozšířené a aktualizované vydání / Průcha J., Walterová E., Mareš J. – Praha: Portál, 2001. – 265 s.

8. Mühlpacher P. Gerontopedagogika / P. Mühlpacher. – Brno: Masarykova univerzita, 2004. – 140 s.

9. Shromáždilová L. Asociace třetího věku [online] / L. Shromáždilová [Електронний ресурс]. – URL: <http://au3v.vutbr.cz/>

10. Universitet pardubice / [Електронний ресурс]. – URL: <https://www.upce.cz/english/index.html>

Tovkanets Hanna – Doctor of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Professor of the Pedagogy and Methodology of Preschool and Primary Education Chair, Mukachevo State University
E-mail: tovkanec@rambler.ru

UNIVERSITY OF THE THIRD AGE IN ADULT EDUCATION IN EUROPEAN COUNTRIES

Summary. *The functions and tasks of adult education in European countries have been analyzed, forms of education of older people have been considered, the activities of «Universities of the Third Age» in the Czech Republic in the context of adult education have been focused on in the article. Goals and objectives of associations dealing with "University of the Third Age" have been defined.*

Functions of adult education have been grounded: preventive, predictive, rehabilitation, adaptive, compensatory, social. Basic forms of education of older people in the Czech Republic have been characterized: The most common form of adult education in the Czech Republic is «University of the Third Age» – officially recognized institution that allows older individuals exercise training in different fields of science in higher educational establishments. Adult education outlines a new perspective, offering training that focuses on personal development in post-productive period of life, ensuring the preservation of the social activity of older people, giving them opportunities to satisfy educational needs.

Key words: *adult education, University of the Third Age, the functions of adult education, forms of education, the Czech Republic.*

Bibliography

1. Galeeva A.A. Never too late to learn / A.A. Galeeva [Electronic resource]. – URL: <http://infoculture.rsl.ru/NIKLib/home/news/KVM>. (in Ukrainian).
2. Lukjanova L.B. Socio-cultural function of adult education in modern society / L.B. Lukjanova // Visnyk Czerkas'koho universytetu. – 2010. – Vyp. 183. – С. 6-12. (in Ukrainian).
3. Nyczkalo N.G. Andragogy in the system of pedagogical sciences / N.G. Nyczkalo // Освіта дорослих: теорія, досвід, перспективи : зб. наук. пр. – К., 2009. – Vyp. 1. – С. 7-20. (in Ukrainian).
4. Nychkalo N. G. Adult education – inseparable component of lifelong education / I.A. Zjazjun, N.G. Nyczkalo, L.B. Lukjanova, V.O. Radkevycz // Nacionalna dopovid pro stan i perspektyvy rozvytku osvity v Ukraini / za zah. red. V.G. Kremenja; NAPN Ukrainy. – К.: Ped. dumka, 2011. – С. 105-116. (in Ukrainian).
5. Soboljeva S. M. Adult education as an important factor of society development / S.M. Soboljeva // Visnyk Czerkasskoho universytetu. – 2012. – С. 122-126. (in Ukrainian)
6. Sigajeva L. International collaboration in sphere of adult education / Larysa Sigajeva // Porivnjalna prifesiynna pedagogika. – 2012. – № 1. – С. 14-23. (in Ukrainian)
7. Průcha J. Pedagogický slovník. 3. rozšířené a aktualizované vydání / Průcha J., Walterová E., Mareš J. – Praha: Portál, 2001. – 265 s. (in Czech).
8. Mühlpacher P. Gerontopedagogika / P. Mühlpacher. – Brno: Masarykova univerzita, 2004. –140s. (in German).
9. Shromáždilová L. Asociace třetího věku [online] / L. Shromáždilová [Electronic resource]. – URL: <http://au3v.vutbr.cz/> (in Czech).
10. Universitet pardubice / [Electronic resource] – URL: <https://www.upce.cz/english/index.html> (in Czech).

УДК 377/378:374

Чугай Оксана Юрївна – викладач англійської мови
Національного технічного університету України «КПІ»
E-mail: OChugai@meta.ua

ПРОФЕСІЙНА ПІДГОТОВКА ПЕДАГОГІЧНОГО ПЕРСОНАЛУ ДЛЯ СИСТЕМИ ОСВІТИ ДОРΟΣЛИХ У США: ДОСВІД ДЛЯ УКРАЇНИ

У статті автор розглядає проблему підготовки педагогічного персоналу для системи освіти дорослих в Україні в контексті використання досвіду США. З'ясовано, що сучасна демографічна та соціально-економічна ситуація в Україні зумовлює зростання значення освіти дорослих та формує нагальну потребу у фахівцях з навчання дорослих. Виявлено, що при підготовці педагогічного персоналу для системи освіти дорослих в США особлива увага приділяється розвитку особистості, соціальної, методологічної, предметної компетентностей. Обґрунтовується можливість використання програм дистанційної форми навчання, елементів кооперативного навчання та проактивного коучингу.

Ключові слова: освіта дорослих; педагогічний персонал для системи освіти дорослих; кооперативне навчання; проактивний коучинг; дистанційне навчання.